Eörsi László

A végzetes döntés

PUBLICISZTIKA - LXX. évfolyam, 44. szám, 2026. október 30.

A legutóbbi *ÉS*-cikkemben (*Az „56-os” kémperek*, 2026/24., jún. 12.) olyan hat ötvenhatos tragikus sorsáról volt szó, akik a forradalom leverése után emigráltak, majd visszatértek, és elsősorban a kémtevékenységük folytán sújtott le rájuk a kádárista igazságszolgáltatás. Voltak azonban olyanok is, akik hasonlóképpen jártak, csak éppen tényleges szerepet játszottak a forradalom vívmányainak kiharcolásában és megőrzésében.

Egyesek még 1956 előtt Nyugatra szöktek, és emigrációs kapcsolatokat építettek ki, de a forradalom hírére hazajöttek, és kivették a részüket a szabadságért, a függetlenségért folytatott küzdelemből, ám végül a szervek fogságába kerültek.

*

Ilyen volt az 1956-ban huszonegy éves Kolonics János vájár, akit korábban a tervgazdaság érdekeit sértő bűntett vádjával 10 hónapos javító-nevelő munkára, tiltott határátlépés kísérletéért másfél évre ítéltek. 1956 júniusában sikerült másodmagával Ausztriába szöknie, ahol több hírszerző szervvel és a Szabad Európa Rádióval is felvette a kapcsolatot. A forradalom hírére barátaival vonatra szállt. „Azért jöttem haza Magyarországra, mert hallottam azt, és a külföldi lapok is tele voltak azzal, hogy Magyarországon forradalom van. (…) Pestre érve hallva arról, hogy semmi rablás nem történt, és hogy igazságos ügyért harcoltak, azért álltam be nemzetőrnek, és fogtam fegyvert” – fejtette ki a forradalomban való részvételének okait vizsgálójának a fogságában.

A Széna téri felkelőcsoporthoz csatlakozott, a Rákosi-villa őrzésére vezényelték. November 2-án részt vett a Külügyminisztérium ostromában, 3-án pedig a márianosztrai akcióban, amelyben a foglyok kiszabadítását tűzték ki célul, de a cellák akkorra már kiürültek. A következő napon részt vett a megszálló csapatok elleni harcokban, de amikor a szovjetek megkezdték a Széna tér aknázását, elmenekült. 5-étől két napig a Schmidt-kastély védelmét erősítette. Egy évvel később akarta ismét elhagyni az országot, ezúttal sikertelenül. Fogságában gyűltek össze a terhelő

bizonyítékok, amelyeket nem is tagadott: „Azzal a céllal jöttem Magyarországra, hogy harcoljak fegyveresen az igaz ügyért a kormány mellett a független Magyarországért. (…) Azért fogtam fegyvert, hogy védjem az akkori kormányt, a Nagy Imre-kormányt, és biztosítsuk a rendfenntartást.”

1959. április 7-én a katonai bíróságon Odler János tanácsa megállapította a hűtlenség és a Magyar Népköztársaság elleni szervezkedés tényét, amiért „feltétlenül szükséges” a legsúlyosabb büntetés kiszabása. Ezzel egyetértett az 1959. május 4-i jogerős ítélethirdetéskor Sömjén György tanácsa is, a vádlottat osztályárulónak és népárulónak minősítve. 1959. május 6-án végrehajtották az ítéletet.

Kolonics egyik Széna téri harcostársa, az 1956-ban huszonnyolc éves Kiss István csiszoló nemcsak a forradalom előtt, hanem annak leverése után is kijutott az országból és került kapcsolatba a nyugati szervekkel. Először már 1946-ban elhagyta Magyarországot, hogy az USA-ba utazzon nagynénjéhez. A klagenfurti lágerben jelentkezett a Francia Idegenlégióba, de 1947 áprilisában megszökött onnan, mivel nem akart Afrikában szolgálni.

Időközben kiderült, hogy amerikai nagynénje nem lelkesedik a látogatásáért, így 1948-ban visszaszökött Magyarországra, és bányásznak állt. Házasságot akart kötni egy félig török származású lánnyal, akinek az anyja ellenezte ezt. Elhatározták, hogy Törökországba szöknek az apához, ám ezúttal elfogták az osztrák határon, és fél évre bebörtönözték, majd 1953-ban különböző közbűnténnyes vádakkal 14 hónapra ítélték.

1955-ben azonban ismét sikeresen lépte át a nyugati határt. Valószínűleg kalandvágyból vette fel a kapcsolatot különböző hírszerzőkkel Ausztriában és az NSZK-ban. A forradalom kirobbanásának hírére Magyarországra indult, egy CIC-ügynök megbízásával, hogy jegyezze fel a szovjet erőkre vonatkozó adatokat. Koloniccsal együtt őrködött a Rákosi-villánál, vett részt másnap a Külügyminisztérium ostromában és a márianosztrai úton. Ő november 4-én a szovjetek közeledésére elmenekült.

1957 elején embercsempészettel próbálkozott. Át is vett egy csoporttól csaknem 10 ezer forintot, ám Jáknál eltévedt, és a héttagú társaságot egy őrtoronynak vezette. A kihallgatásakor azt vallotta, hogy ő is szökni akart, mert úgy vélte, ezért kisebb lesz a büntetése, mint a csempészetért. Őt –

mivel csak osztrák igazolványa volt – mint „nyugatost” elkülönítették. Kihallgatása közben a szervek felvetették, hogy vállalna-e munkát a határőrség számára Nyugaton.

Mivel attól félt, hogy társai kifecsegik ‘56-os tevékenységét is, kötélnek állt, hogy Nyugatra juthasson. A magyar menekültek sorsának, életkörülményeinek megfigyelésére kapott megbízást, de ezt nem állt szándékában teljesíteni. Ausztriában felkeresett egy CIC-ügynököt, beszámolóiért 500 schillinget kapott.

1957. december 26-án egy vendéglőben verekedés tört ki az osztrákok és a magyarok között. Egy osztrákot kétszer fejbe rúgott, aki három nap múlva meghalt a kórházban. „Lelkiismeret-furdalásom volt, és már kerestek is, ezért inkább Magyarországra jöttem, ha már börtönbe kell mennem.” Illegálisan akart visszatérni, de a határőrök elfogták. Beismerő vallomásokat tett, bűnösségét beismerte.

A katonai bíróság mindkét fokon (1958. július 21-én Kiss István Gábor tanácsa, 1958. szeptember 20-án pedig Szijártó Károly tanácsa) a halálos ítélet mellett döntött, mivel „a vádlott semmi körülmények között nem akar népi demokratikus rendszerünkbe beilleszkedni. (…) A legsúlyosabb államellenes cselekményei elkövetésével véglegesen bebizonyította, hogy érdemtelen arra, miszerint társadalmunknak a jövőben tagja legyen. (…) Az elítélt széles kiterjedésű és rendkívül súlyos társadalmi veszélyességű bűncselekmény-sorozatot követett el.” 1958. október 16-án kivégezték.

*

Jóval gyakoribb eset volt, hogy későbbi elítéltek a forradalom leverése után jutottak ki Nyugatra, és csak ekkor kerültek kapcsolatba különböző szervekkel. „Hazafiként” akartak hazatérni, de Kádárékat csakis a retorzió vezérelte. Ez várt Gyulai Lajosra – akiről már írtam e lap hasábjain (*A „megátalkodott ellenség”,* 2011/36., szept. 9.) – és egykori osztálytársára, 1956-os bajtársára, Steiner Lajos szállítómunkásra, aki akkor huszonhat éves volt.

Steiner a forradalom tűzszünetében, október utolsó napjaiban a VII. kerületi tanácsházát felfegyverzett társaival konfliktus nélkül elfoglalta, az ott lévő kommunista Nemzeti Bizottságot fokozatosan behódoltatta. Felkelőparancsnokként igyekezett mindenféle atrocitásnak elejét venni.

Megszállta a Kürt utcai ÁVH-s objektumot, az ottani dokumentumok egy részét lefoglalta. A szovjet megszállók ellen november 9-ig ellenállt a Royal szálló körzetében. Még a hónap végén egy *Népszabadság*-cikkben „ellenforradalmi vezérnek” aposztrofálták őt. Harcostársa, a már említett Gyulai épp visszajött Nyugatról, hogy figyelmeztesse: óriási veszélyben van. Együtt hagyták el az országot. Az ország javát akarták önkéntesen szolgálni. Először Kéthly Annát szándékoztakBécsben megkeresni – de az államminiszter ekkor már New Yorkban tartózkodott. Levelezett Király Bélával, a volt nemzetőrparancsnokkal.

1957 nyarán mégis felkereste a bécsi nagykövetséget azzal, hogy haza szeretne jönni a családjához. Szidta a Nyugatot („…megundorodtam a kinti életformától”), át is adott több dokumentumot. Megkérdezték ott tőle, hogy jól meggondolta-e. Ő azonban bízott az ügye kedvező elbírálásában. Felesége táviratban akarta lebeszélni erről, ám ezt nem kapta kézhez.

A szervek hamarosan letartóztatták. „Szénási László” zárkaügynököt igen sikeresen alkalmazták ellenében. „Segítségével fontos adatokat sikerült felderíteni, illetve dokumentálni. Az ügynökkel több jogi erejű *bizonyíték*ot is meg tudtunk szerezni” – jelentette a vizsgáló. Számos rosszindulatú tanúvallomás is nehezítette helyzetét az „ellenforradalmi” időkről.

„Különösen felháborodott azon, hogy milyen kétszínűek a rendőrtisztek, mert októberben és novemberben dicsérték a forradalmat, a forradalom hőseinek tüntették fel magukat, mindenben igyekeztek a forradalmat segíteni, és most megváltoztatták véleményüket” – jelentették róla.

Fővádlottként öt társával állt a bíróság elé. 1958. április 9-én Lomjapataky Béla tanácsa kihirdette a halálos ítéletet. „A bíróság úgy találta, hogy Steiner Lajossal, mint a dolgozó nép ellenségével szemben nincs helye elnézésnek, és a vele szemben hozott ítéletnek nem az átnevelést kell szem előtt tartania. Ilyen körülmények mellett a proletárdiktatúra bíróságának nem is lehetett más feladata, mint hogy vele szemben a törvény teljes szigorát alkalmazza” – hangzott a summázat.

Vágó Tibor tanácsa elutasította az előterjesztett enyhítési kérelmet alátámasztó érveket (Steiner emberségessége az ÁVH-s és a szovjet foglyok irányában, a titkos belügyi iratok beszállítása, önkéntes és legális hazajövetele, az értékes külföldi dokumentumok leadása), és 1958. július 21-én jogerőre emelte az elsőfokú ítéletet. Augusztus 5-én kivégezték.

A vidéki forradalmárok közül Földesi Tibor lépett kapcsolatba a nyugati szervekkel. A harminchárom éves elektrotechnikus mint a Kisiparosok Szövetségének küldöttje 1956 októberében bekerült a szegedi Forradalmi Bizottságba, annak hamarosan az elnökségi tagja és Perbíró József professzor, bizottsági elnök titkára lett. Perbíró agilis embernek jellemezte. Megvizsgálta a szegedi ÁVH pénzügyeit, és visszaéléseket állapított meg. Ezután hatodmagával a nyugati rádióadások ellen felállított zavaróállomásokat keresett. A karhatalmi laktanyából – egy híradós tiszt segítségével – rádió adó-vevőket szerelt le, hogy a bizottság önálló rádióadót létesíthessen. November első napjaiban a tömeget harmadmagával lecsillapította, amikor a Tisza-hídnál lévő páncélautókat akartak felborítani. Lakásán rejtegette a szegedi börtön volt parancsnokát – régebbi ismerősét –, hogy megvédje az atrocitásoktól. November 4-én egy laktanyából számos fegyvert szerzett, és jelentős szerepe volt abban, hogy nagyszámú katona és civil készült fel a védelmi harcra. Végül is a szovjet páncélosok összecsapás nélkül behatoltak a városba. Ezt követően Földesi segített összegyűjteni és leadni a fegyvereket.

November 24-én az NSZK-ba menekült, Berchtesgadenben a CIC szolgálatába lépett, és megbízásukból Magyarországon alapos felderítést végzett a szovjet erőkről, miközben öccsét és többeket beszervezett. Visszatérve, miután beszámolt az eredményeiről, az amerikai hírszerzés komolyabb kiképzésben részesítette és újabb feladatokkal látta el. 1957. március 23-án újra Magyarországra küldték. Másnap Budapesten letartóztatták.

Igen gyakori és hosszú kihallgatások közben a szervek felcsillantották a menekülés eshetőségét: „látok lehetőséget arra, hogy előbbre menjünk, az Ön érdekeit és a mi érdekeinket is összehangoljuk. Nekünk nem mindegy, hogy lecsukunk embereket, vagy felhasználjuk a társadalom javára. Ön jóvá tudja tenni a hibákat, de ehhez szükséges a teljes őszinteség…” Ennek megvolt a hatása: Földesi addig is meglehetős részletességgel tárta fel a történetét, ekkor pedig elmagyarázta a rejtjeles írást is, amire kint kioktatták. Végül is mégsem hangolták össze a szervek az érdekeket: az ügyészségnél folytatták az eljárást.

Fővádlottként kilenc társával (köztük az öccsével) került a katonai bíróság elé. A Szegedi Katonai Bíróság Jáger László alezredes vezette tanácsa 1957. november 2-án az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés

vezetéséért, kémkedésért, társadalmi tulajdon elleni bűntettért és négyrendbeli tiltott határátlépésért 15 éves börtönbüntetést rótt ki rá. Mindkét fél fellebbezett, ezzel Jedli Károly ügyvéd érthetetlen hibát követett el.

„Azért mertem [Nyugatról] nyugodtan hazaindulni, mert kint szinte állandóan olvastam a Népszabadságot, és abból tájékozódtam arról, hogy itthon csak a súlyos hibát vétőket vonják felelősségre" – vallotta a másodfokú tárgyaláson. Szimler alezredes tanácsa 1958. január 30-án halálos ítéletre súlyosbított, mivel a vádlott a szegedi „ellenforradalmi" események kiemelkedő alakja volt, magatartását az erőszakosság jellemezte, és „a fennálló bűnösségéhez szervesen kapcsolódik a hírhedt amerikai kémszervezet, a CIC, amelynek irányában és érdekében fejtett ki tevékenységet". Másnap Szegeden kivégezték.

A harmincegy éves Preisz Zoltánt 1944-ben munkaszolgálatra hívták be, ez év novemberében a „Nemzetvezető" gyalázása és szökés vádjával tíz év börtönre ítélték. 1945–1950 között bűnügyi rendőrnyomozóként dolgozott főhadnagyi rendfokozatban. Ebben az időszakban az MKP, majd az MDP tagja volt. 1954-ben nyolc évre ítélték vesztegetésért, zsarolásért, befolyással üzérkedésért és árdrágításért.

Tiszapalkonyai rabmunkahelyéről 1956. november 1-jén szabadult. A *Szabad Nép*-székház fegyvereseihez csatlakozott. November 4-én felismerte a Blaha Lujza téren a Práter utcai felkelők fogságából szabadult Sarkadi István ügyészt – mivel az 1954-es perében ő képviselte a vádat –, így elfogták, majd ÁVH-s társával, Fodor Pál főhadnaggyal együtt agyonlőtték.

November 28–29-én Ausztriába szökött, majd december 30-án ugyancsak illegálisan visszajött, de január 2-án egy katonai járőr igazoltatta és előállította. A „szabadnépesek" perében „ellenforradalmi" tevékenységeken kívül amerikai megbízásból folytatott kémkedésért is elítélték. Három társa vallomása szerint jelentős javadalmazásért azt vállalták, hogy magyar területekről készült katonai térképeket szereznek megbízóiknak. 1957. május 7-én a Legfelsőbb Bíróság (mint elsőfokú bíróság) Molnár László vezette tanácsa jogerősen a legsúlyosabb büntetés mellett döntött. Az ítéletet május 10-én végrehajtották.

Török István, a huszonhat éves vasesztergályos 1956. október 25-én Győrben csatlakozott a tüntetőkhöz, és a következő napokban a tömeg szószólójává emelkedett. Vezetésével politikai foglyokat szabadítottak ki, sőt a városi rendőrkapitányságot is elfoglalták. A megyei rendőrkapitányság vezetőjének operatív helyettese, Éliás Ferenc őrnagy, a rátermettségét látva közvetlen beosztottjává tette Törököt, alhadnagyi rendfokozatban. A környéken a fellángoló feszültségek leszerelésére rendre ő kapott megbízást. Később pedig Szigethy Attilát, a Dunántúli Nemzeti Tanács elnökét segítette munkájával.

Október 30-án háromfős küldöttség élén a parlamentben ő terjesztette elő a vagongyár munkástanácsának négypontos követeléseit Nagy Imrének és egyes kormánytagoknak.

November 4-én nem fegyverrel, hanem röpcédulák másolásával és terjesztésével tiltakozott.

Tartott a felelősségre vonástól, november 18-án átlépte a nyugati határt. 1957. február elején kijutott az Egyesült Államokba, és a New York állambeli Warwickban és Montgomeryben farmokon agrármunkát végzett. Tett tanúvallomást a forradalomról az ENSZ ötös bizottságának. Fél év múlva, 1957 szeptemberében a hazatérés mellett döntött, emiatt gyakran kihallgatták a biztonsági szervek, hogy mi a célja az odautazásának. Gyanakvásukat fokozták Török fotói, amelyeket egy repülőtér környékéről készített, valamint egy nála lévő könyv az amerikai hadsereg szervezéséről. Pár napig börtönben kellett várnia, itt találkozott győriekkel is, akik le akarták beszélni a visszatérésről, miként az amerikaiak is.

Mindhiába. Felvette a kapcsolatot a magyar hatóságokkal és hazautazott. A szervek október 12-én letartóztatták. Fővádlottként kilenc társával került a bíróság elé. 1958. május 3-án a Győri Megyei Bíróság Benke László vezette népbírósági tanácsa államrend elleni szervezkedés vezetéséért és gyilkosságra irányuló szövetség bűntettének vádjával, két rendbeli, lőfegyverrel fenyegetve elkövetett magánlaksértésért halálra ítélte. „E megyei mozgalomnak volt egyik legaktívabb szervezője és vezéralakja” – rögzítették. „Fáradhatatlanul, éjt nappallá téve mindenütt szervezett és agitált, a színészkedéstől sem visszariadva. (…) Egy nap, ha kellett, két ízben is megtette a Győr–Budapest utat, csak hogy biztosítsa az ellenforradalom győri pozícióit. (…) A népköztársaság legádázabb ellenségét lehet vele jelképezni…”

A Mecsér-tanács 1958. november 25-én jogerőre emelte a verdiktet. „Javára vette figyelembe azt a körülményt, hogy (…) Nyugaton a hazatéréstől még letartóztatásával is nyomást gyakorolva le akarták beszélni…” December 2-án Győrben kivégezték.

*

Jelentős forradalmárokat mutattunk be, akik igencsak alábecsülték a megtorló hatalom elszántságát. Hazatérésüket különböző személyes okok motiválták, közös volt azonban bennük, hogy legfeljebb rövidebb szabadságvesztésre számítottak. Történetük bizonyítja, hogy a Kádár-rendszer a forradalom kiemelkedő szereplőivel szemben nem ismert irgalmat. Kádárék amnesztiarendeletei valóban hazatérésre ösztönöztek, ám csak a tiltott határátlépés miatti felelősségre vonás alól ígértek mentesítést.

A szerző további cikkei